

Demografija

Socialinio mobilumo tarp kartų apraiškos Lietuvoje

Tautvydas VENCIOUS

Jekaterina NAVICKĖ

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 9/1, LT-01513, Vilnius

+370 600 76424

El. paštas: tautvydas.vencius57@gmail.com, jekaterina.navicke@fsf.vu.lt

Santrauka. Straipsnyje siekiama ištirti socialinio mobilumo tarp kartų apraiškas Lietuvoje. Mėginama identifikuoti, kurie išskirti intergeneraciniai veiksniai yra reikšmingiausi bei kaip šių veiksnių sąveika skiriasi tarp skirtingų kartų.

Tyrimui atlikti naudojama pirminė aprašomoji ir regresinė Europos vertybių tyrimo 2008 m. duomenų analizė. Šių metodų taikymas parodė, kad socialinio mobilumo tarp kartų ekonominiai ir socialiniai veiksniai mažai reikšmingi Lietuvos visuomenėje, tačiau neabejotina institucinių veiksnių (švietimo) įtaka, išliekanti ir tarp skirtingų kartų.

Pagrindiniai žodžiai: socialinis mobilumas, intergeneraciniai veiksniai, Lietuva.

Įvadas

Daugybėje pastarojo meto socialinės politikos publikacijų, tyrimų ir sprendimų vis labiau aktualinama socialinio mobilumo svarba tiek Europos Sąjungoje, tiek tam tikrose nacionalinėse valstybėse (*Eurofound*, 2017). Vis dėlto ši sąvoka yra diskusijų objektas, o jos reikšmė tyrimuose ir politikoje dažnai keičiasi ir įgyja vis naujų prasmų (Galiani, 2010). Taip yra dėl to, kad socialinio mobilumo procesas yra kompleksinis ir negali būti fiksuojamas pavieniais rodikliais. Būtent todėl konceptualizuodami socialinio mobilumo sąvoką, apibrėžiame jį kaip judėjimą tarp socialinių pozicijų daugiamatėje socialinėje erdvėje (Werner, 2013). Tokiu apibrėžimu akcentuojamas intergeneracinis mobilumas (tarp kartų), nagrinėjantis individo socialinės padėties pokytį, lyginant su tėvų pozicija. Todėl socialinio mobilumo tyrimų laukui reikia žinių apie socialinę struktūrą, statusą, išsilavinimą, pajamas ir gerovę asmens gyvenimo eigoje ir tarp kartų.

Nors apie šiuos rodiklius duomenys Lietuvoje sisteminami, socialinis mobilumas nėra specialiai pabrėžiamas politikos diskurse. Šio reiškinio, jungiančio skurdo, nelygybės, švietimo ir gerovės aspektus, tyrimų nėra gausu. Tačiau pastaruosiuose ES, Lietuvos Respublikos Vyriausybės strateginiuose dokumentuose skiriama daug dėmesio skurdui ir socialinei nelygybei mažinti. Socialinės įtraukties didinimo 2014–2020 m. veiksnių planas, kurio paskirtis – „didinti gyventojų gerovę ir socialinę įtrauktį, mažinant skurdą ir socialinius bei ekonominius skirtumus tarp gyventojų, užtikrinant visiems lygias galimybes“ (LR SADM, p. 1). Tai iš esmės atitinka ir Europos 2020 m. strategiją, kuria siekiama nuo skurdo rizikos apsaugoti 20 mln. žmonių, orientuojantis į darbo vietų kūrimą, pažangų ir tvarų ekonomikos augimą. Tai ypač aktualu šiuo metu, kai pajamų ir socialinė nelygybė didėja daugelyje ES šalių, o ekonomikos augimas ne toks spartus kaip tikėtasi (*Eurostat*, 2016).

Pirmiau minėti procesai lemia, kad socialinės politikos dėmesys vis labiau koncentruojamas ties jaunimo socialine ir ekonomine padėtimi, lygių galimybių stoka bei socialinio ir ekonominio nepritekliaus (angl. *disadvantage*) perdavimu tarp kartų. Iš esmės nerimaujama, kad visuomenės tampa vis mažiau atviros, teisingos ir lygios, o tai gali paskatinti didesnę socialinį mobilumą žemyn, o ne į viršų (*Eurofound, 2017*).

Verta paminėti, kad socialinis mobilumas, skirtingai nuo nelygybės, skurdo, atskirties mažinimo tikslų, yra siektinas žvelgiant iš skirtingų politinės ideologijos pozicijų. Kaip žinoma, liberalams tai galimybių lygybė, galimybė pasiekti rezultatą, nepaisant pradinio statuso. Žvelgiant iš socialdemokratinės pozicijos, socialinio mobilumo nebuvimas reikštų didėjančią nelygybę ir atotrūkį tarp laimėtojų ir pralaimėtojų. O konservatyvusis gerovės modelis pabrėžia formalių kompetencijų ir mobilumo kliūčių sąsajas, todėl mobilumas aukštyne tampa sunkiai įmanomas be kvalifikacijos tobulinimo. Todėl galima teigti, kad socialinio mobilumo tyrimai turi didelį politinio poveikio potencialą ir yra svarbūs visų gerovės valstybės režimų šalims.

Taigi šis darbas yra bene pirmasis bandymas lietuvių kalba apžvelgti socialinio mobilumo sampratą kompleksiskumą ir problemą, siekiant išanalizuoti socialinio mobilumo tarp kartų apraiškas Lietuvoje. Todėl pirmame darbo skyriuje aptarsime socialinio mobilumo sampratą, rūšis, pagrindinius veiksnius. Apibendrinus teoriją ir iškelus tyrimo prielaidas, antrame skyriuje apžvelgiami tyrimo metodai, empirinė socialinio mobilumo koncepcija. Toliau pateikiami rezultatai ir išvados.

1. Socialinis mobilumas ir jo kontekstas

1.1. Socialinio mobilumo samprata

Minėta, kad socialinis mobilumas dėl savo kompleksiskumo dažnai apibrėžiamas ir įvardijamas kaip judėjimas tarp socialinių pozicijų daugiamatėje socialinėje erdvėje (Werner, 2013). Tačiau socialinį mobilumą galima apibrėžti ir kaip judėjimą arba tik galimybę judėti tarp skirtingų socialinių klasių ar profesinių grupių (Aldridge, 2003). Pastarasis apibrėžimas neturi asociacijos su tam tikrais mobilumo veiksniais, tačiau taip pat gali būti apibūdinamas dviejų ašų principu ir savo esme gali būti vertikalus ir horizontalus.

Pagrindinis straipsnio objektas – intergeneracinis mobilumas – suprantamas kaip tėvų ir suaugusių vaikų socialinės ir ekonominės padėties skirtumas, t. y. asmens dabartinių aplinkybių palyginimas su tomis, iš kurių kilęs asmuo (*Eurofound, 2017*). Ši sąveika daugelio autorių įvardijama kaip kompleksinė. Teigiama, kad tėvų įtaka savo palikuonims reiškiasi įvairiais būdais, pavyzdžiui, perduodant paveldimus gebėjimus ir savybes. Reikšmingas ir laikas, kurį tėvai praleidžia su savo atžalomis, augant suteikiami išteklių bei finansinės investicijos į vaikų ateitį ir kt. Visi šie darantys įtaką veiksniai galiausiai suformuoja atitinkamą socialinį ir ekonominį lauką. Pabrėžtina, kad tam tikras socialinio ir ekonominio nepritekliaus ir trūkumų perdavimas iš kartos į kartą yra žalingas ne tik individui, bet galiausiai ir visos visuomenės ekonominiam potencialui (Altzinger, et. al., 2015). Todėl visuomenė, kurioje dabartinis asmens ekonominis, profesinis statusas priklauso nuo jo paties pastangų, o ne nuo tėvų turto ar statuso, gali būti apibūdinama kaip sąžininga ir atvira, o tai reiškia, kad sugebėjimai ir talentai nėra švaistomi ir gali pasireikšti ir tarp žemesnių socialinių sluoksnių atstovų (*Eurofound, 2017*).

Be kita ko, teigiama, kad intergeneracinio statuso perdavimo mechanizmas lemia nuolatinę, ilgai trunkančią stratifikaciją, o statuso stabilumas individo gyvenimo laikotarpiu lemia tik laikiną stratifikaciją, t. y. ji apribota tik viena karta (Česnavičius, et. al., 1999). Taip pat mobilumas tarp kartų gali padidinti socialinį teisingumą, mažinant ekonominę nelygybę, siekiant socialiai teisingiau paskirstyti išteklius. Šis socialinės sanglaudos tikslas lengviau įgyvendinamas visuomenėse, tikinčiose, kad judėjimas „socialinėmis kopėčiomis“ įmanomas dėl jų sugebėjimų, talento ir pastangų, o ne dėl socialinių, ekonominių aplinkybių, todėl mobilumas tarp kartų gali būti vertinamas kaip lygių galimybių priemonė. Intergeneracinis mobilumas taip pat gali būti instrumentas, leidžiantis pasiekti didesnę ekonominę efektyvumą. Žemas kartų mobilumas gali reikšti, kad kai kurie asmenys dėl žemo socialinio ir ekonominio statuso negali realizuoti savo talentų (Johansson, Causa, 2010). Būtent todėl svarbu nustatyti tuos veiksnius, kurie galimai apriboja individų pasiekimus. Šis klausimas yra svarbus ir ekonomikos augimui, kuris priklauso nuo žmogiškojo kapitalo panaudojimo ir sąžiningo išteklių paskirstymo kartoms. Minėtina, kad dauguma intergeneracinio mobilumo tyrimų labiau tyrė koreliacijas, o ne priežastingumą, todėl labai svarbu atskirti priežastinius ir nepriežastinius veiksnius bei mechanizmus, kurie gali būti aktualūs politikai formuoti. Pavyzdžiui, labiau išsilavinę tėvai gali turėti labiau išsilavinusias atžalas ir dėl genetinių pranašumų ar dėl taikomų kitokių auklėjimo praktikų, dėl to politinių priemonių taikymas tokiais atvejais turėtų būti taip pat skirtingas (Johansson, Causa, 2010).

Minėjome, kad socialinis mobilumas reiškia judėjimą tarp socialinių pozicijų. Tačiau negalime teigti, kad savaime suprantame, kas yra šis judėjimas ir tarp ko jis vyksta. Reikia paminėti, kad socialinės pozicijos, kurios gali būti lyginamos, dažniausiai remiasi profesinėmis, pajamų, išsilavinimo ar kitomis socialinės klasės ar socialinės ir ekonominėmis padėties schemomis (Saunders, 2010). Būtent todėl trumpai konceptualizuosime socialinės pozicijos (klasės) sąvoką, suponuojančią, kad gyvename tam tikroje socialinėje struktūroje.

Bene universaliausias ir būdingiausias tokio skirstymo pavyzdys yra vadinamoji EGP (Erikson – Goldthorpe – Portocarero) schema. Kaip teigia Zenonas Norkus ir Vaidas Morkevičius, „Lietuvos socialinės struktūros tyrimams geriau ne konstruoti originalų lietuvišką socialinės struktūros modelį, tačiau pasinaudoti kuriuo nors iš naudojamų tarptautinėje literatūroje“ (Norkus, Morkevičius, 2012, p. 89). Todėl EGP schemą socialinės stratifikacijos tyrimuose jie įvardija kaip tinkamiausią. Socialinio mobilumo kontekste ši schema aktuali, nes asmenų socialines klases apibrėžia remiantis jų profesine struktūra visuomenėje. Todėl, turint pakankamai empirinių duomenų, galima įvardyti, kokiai profesinei klasei priklausė tėvai, o vėliau jų vaikai.

Reikia pabrėžti, kad šiame darbe bus remiamasi ESeC (Europos socialine ir ekonomine klasifikacija), kuri grindžiama pirmiau aptarta EGP skale, tačiau empiriniuose tyrimuose pritaikoma lengviau.

1.2. Intergeneracinio socialinio mobilumo veiksniai

Minėta, kad socialinis mobilumas reiškia socialinės padėties kaitą ir teikia įvairias gyvenimo galimybes, palyginti su kitomis socialinėmis pozicijomis (Werner, 2013). Nagrinėdami intergeneracinio mobilumo apraiškas ir veiksnius socialinių mokslų atstovai dažniausiai koncentruojasi ties išsilavinimo pasiekimais, socialine klase ir pajamomis (Altzinger, et. al., 2015, p. 6). Šiame darbe naudojama šiek tiek platesnė perspektyva. Socialinio mobilumo veiksnius suskirstysime į tris grupes: institucinius, ekonominius ir socialinius veiksnius (žr. 1 priedą). Verta apžvelgti šių

aspektų sąsajas ir ryšius su socialinio mobilumo apraiškomis, tokiu būdu vertinant pagrindinius mobilumo veiksnius, o kartu ir trukdžius.

Instituciniai veiksniai

Analizuojant institucinius intergeneracinio mobilumo veiksnius, reikia sutikti, kad švietimui tenka pagrindinis vaidmuo. Jis pripažįstamas kaip bene svarbiausias ir labiausiai studijuojamas veiksnys, galintis skatinti arba, atvirkščiai, trukdyti socialiniam mobilumui tarp kartų (Erikson, Goldthorpe, 2002). Nors ekonomistų dėmesys paprastai koncentruojamas ties asmenų būsimomis pajamomis, o sociologų – ties profesija, sutinkama, kad asmenys investuoja į švietimą, tikėdamiesi pagerinti įsidarbinimo galimybes ir tokiu būdu užsitikrinti pajamas. Todėl ne veltui teigiama, kad šiuolaikinėse visuomenėse darbo vieta priklauso nuo išsilavinimo, o formalusis švietimas yra pagrindinis mechanizmas, kuriuo žmonės įgyja įgūdžių ir įgaliojimų, būtinų konkrečioms darbo operacijoms atlikti..

Be kita ko, teigiama, kad poindustrinėje visuomenėje švietimas tampa prieinamas visiems gyventojams, o pasaulyje apskritai pastebimai didėja bendras gyventojų išsilavinimas. Pavyzdžiui, „Švedijoje švietimas prieinamas vienodai visoms socialinėms klasėms, mažėja ekonominė nelygybė ir pajamų diferenciacija. Todėl daug sociologų argumentuodami savo tvirtinimą, kad „klasės miršta“, kaip įrodymą pateikia vis mažesnę tėvų socialinės padėties ir išsilavinimo įtaką jų vaikų profesiniam ir išsilavinimo pasirinkimui“ (Česnavičius, et. al., 1999, p. 42).

Institucinėje veiksmų grupėje pagrindinis vaidmuo tenka švietimui, todėl jis pelnytai gali būti traktuojamas kaip pagrindinis socialinio mobilumo veiksnys, kurį būtina empiriškai testuoti. Tačiau reikia nepamiršti, kad, kaip matysime vėliau, švietimo veiksnys glaudžiai susijęs su kitais, pavyzdžiui, investicijomis į jį, su kultūriniu kapitalu ir kt., todėl vertinant švietimo įtaką taip pat būtina žvelgti kompleksiskai.

Ekonominiai veiksniai

Ekonominiai veiksniai taip pat susiję su investicijomis į *žmogiškąjį kapitalą*. Minėtina, kad investicijos į švietimą labiausiai pagrįstos žmogiškojo kapitalo grąža, o riboto ekonominio pajėgumo šeimos ir jei nėra paremiančio valstybės įsikišimo, turi mažesnių galimybių investuoti į vaiko ugdymą. Todėl teigiama, kad iš visų didėjančios ekonominės nelygybės padarinių, didžiausią susirūpinimą kelia tai, jog tai lems ilgalaikį lygių galimybių bei mobilumo tarp kartų sumažėjimą (Smeeding, 2013). Juk manoma, kad nelygybė ekonominio turto pasiskirstymo atžvilgiu yra itin intensyvi. Daugelyje išsivysčiusių tautų turtingiausioms 20 proc. šeimų tenka daugiau nei 80 proc. visos ekonominės gerovės (Wolff, 2006; Jäntti et. al., cit. pg., Hällsten, Pfeffer, 2012). Būtent dėl to yra pagrindo susirūpinti, kad ši nelygybė vienoje kartoje persiduoda kitoms kartoms. Svarbu pažymėti, kad įvairių disciplinų mokslininkai užfiksavo stiprų tėvų turto ir vaikų švietimo pasiekimų ryšį, bet yra manančiųjų, jog šeimų turtinė padėtis turi įtakos ir vaikų darbo rinkos rezultatams, pavyzdžiui, darbo užmokesčiui (Hällsten, Pfeffer, 2012).

Be to, pajamų ir kiti ekonominiai skirtumai taip pat susiję su santykinio skurdo sąvoka, kuri suprantama kaip nesugebėjimas gyventi bei įsigyti to, kas yra įprasta visuomenėje. Teigiama, kad šio reiškinio mastas didėja didėjant pajamų nelygybei – apatiniams kvintiliams priklausantys asmenys labiau skursta, jų pajamos vis labiau skiriasi nuo viršutinių kvintilių pajamų bei daugėja asmenų, kurių pajamos laikomos nepakankamomis ir nesiekia valstybėje įtvirtinto minimalaus

pragyvenimo lygio, t. y. jų pajamos nesiekia pagal ES metodiką skaičiuojamų 60 proc. šalies medianinių pajamų (Eurostat, 2016). Dėl to sunkiai prieinamas tinkamas būstas, švietimas ar kiti socialiai pripažįstamo gyvenimo atributai, o kitos gyventojų dalies pajamos nuolat didėja ir taip atotrūkis tarp grupių didėja (Hällsten, Pfeffer, 2012).

Taip pat išskiriami tokie veiksniai, kaip antai įvairios *turto perdavimo formos* (Bowles ir Gintis, 2002, ct. pg., Bozeat, et. al, 2010), *mokesčių sistemų poveikis* (Johansson, Causa, 2010) ir kt.

Socialiniai veiksniai

Vienas galimas ir bene pagrindinis socialinių veiksnių įtakos paaiškinimas yra susijęs su *socialiniais santykiais ir tinklais*. Socialinio mobilumo kontekste socialinis kapitalas siejamas su tėvų vertybių ir ryšių perdavimu vaikams. Teigiama, kad socialinis kapitalas daro įtaką vaiko asmeninės ir socialinės raidos galimybėms bei struktūrizuoja jų lūkesčius. Taip pat dėl tam tikrų socialinių normų bedraamžių grupėje ar socialinio kapitalo trūkumo platesnėje bendruomenėje gali sumažėti mokymosi motyvacija, ateities lūkesčiai ir kartu socialinio mobilumo galimybės (Murphy, 2006). Kaip pavyzdys pateikiamas kontaktų su žmonėmis, kurie turi aukštąjį išsilavinimą, trūkumas. Tai gali būti svarbus veiksnys, turintis įtakos išsilavinimo sprendimams priimti, nes daugelis žmonių iš žemo socialinio ir ekonominio statuso grupių nemano, kad aukštasis išsilavinimas gali padėti jiems, ir mažiau pasitiki savo gebėjimais jį įgyti, o tai yra tiesiog dėl to, jog nepažįsta žmonių, kurie turi aukštąjį išsilavinimą.

Ne mažiau svarbus ir *kultūrinis kapitalas*, kurio idėjos pradininkas Pierre Bourdieu. Šį kapitalą sudaro tam tikras kultūros ar veiklos pažinimas, kuris gali būti svarbus socialinio mobilumo barjeras arba stimulus. Kultūrinio kapitalo sąvoka vartojama kultūrinėms vertybėms, žinioms ir patirčiai apibūdinti, tai suteikia galią ar statusą socialinėje hierarchijoje. Šie aspektai svarbūs socialinio mobilumo tarp kartų kontekste, nes gali padėti sukurti prieigą prie kitų socialinių grupių ar nuosavybės, galinčios kurti galią ir socialinę naudą. Todėl kultūrinis kapitalas ir žinios gali veikti kaip socialinės pažangos kliūtis tiems, kurie tokio kapitalo neturi (Nunn, et. al., 2007).

Apibendrinant galima teigti, kad moksliniuose tyrimuose ir literatūroje išskiriama gana daug socialinio mobilumo veiksnių. Pirmiau aptarta literatūra ir moksliniai tyrimai rodo, kad socialinis mobilumas yra veikiamas įvairių veiksnių, įskaitant asmens bei tėvų išsilavinimą, ikimokyklinio ugdymo galimybes, socialinio ir kultūrinio kapitalo turėjimą, gyvenamąją vietą, turta, pajamas, sveikatą, gebėjimą dalyvauti darbo rinkoje. Kaip matome, šiuos veiksnius galėjome suskirstyti į tris stambesnes kategorijas, taip pat tikintis, kad tai palengvins ir empirinį tyrimą. Todėl toliau darbe nagrinėsime, ar šie veiksniai turi įtakos socialiniam mobilumui Lietuvos visuomenėje.

1.3. Kohortų efektas

Teoriškai išsiaiškinę pagrindinius intergeneracinio socialinio mobilumo veiksnius, turime atsižvelgti į bene pagrindinį socialinio mobilumo tyrėjų keliamą klausimą: ar socialinio mobilumo šansai padidėjo dabartinėms kartoms, palyginti su prieš tai buvusiomis? (Eurofound, 2017). Šiam klausimui aptarti galime pasitelkti kelis pavyzdžius ir pasirinkti tokio tyrimo būdą.

Štai Eurofound (2017) savo tyrime apžvelgia tris kartas: tylioji karta (gimusi iki 1946), „baby boom“ (kūdikų bumo) karta (1946–1964) ir vadinamoji X karta (1964–1975). Kad ir kaip būtų, skirtingoms šalių grupėms gali būti taikomi skirtingi apžvalgos modeliai. Pavyzdžiui, socialinis mobilumas padidėjo atitinkamai nuo pirmos kohortos į antrą, iš antros į trečią; socialinis mobilumas tarp kartų ir įvairios kitos variacijos sumažėjo. Štai, pavyzdžiui, visos Šiaurės šalys tra-

diciškai žinomos ir įvardijamos kaip atviros ir lygios visuomenės. Santykinai aukštas socialinis mobilumas šiose šalyse dažniausiai siejamas su institucine visuomenės struktūra, būdais, kuriais visuomenė kompensuoja sąlygų skirtumus vaikystėje, švietimo sistemos struktūra, pajamų perkirstymo lygiu ir kt. (Lind, 2009, ct. pg. *Eurofound*, 2017).

Šiame darbe kohortų efektą tirsime klasifikuodami taip pat tris kartas. Dar vienos, ketvirtosios, kartos išskirti negalėsime, nes tiriamieji būtų per jauni. Atkreiptinas dėmesys, kad nėra bendro susitarimo, kaip suskirstyti kartas pagal metus, todėl vadovausimės bendriausiomis ir dažniausiai naudojamomis tarptautiniuose tyrimuose apibrėžtimis, šiuo atveju pritaikoma „Eurofound“ tyrimo klasifikacija, kuri, rodos, ir yra dažniausia kartų tyrimuose. Ši tarptautinė kategorizacija tinka ir Lietuvai, nes aptarti socialinio mobilumo veiksniai aktualūs ir mūsų šalyje.

Pirmoji – tyloji karta. Šiai kartai didžiausią įtaką darė vadinamoji Didžioji depresija ir Ant-rasis pasaulinis karas. Antroji –kūdikių bumo karta taip vadinama dėl 17 mln. daugiau gimusių kūdikių tuo laikotarpiu, palyginti su paskutinio surašymo duomenimis. Trečioji – X karta. Šios kartos pavadinimas išpopuliarėjo po Douglas Coupland’s knygos pasirodymo apie kartą, kurios žmonės tapo pilnamečiais XX a. pradžioje. Ši karta ypač išsiskiria tuo, kad ženkliai padidėjo moterų išsilavinimas ir su tuo susijusi jų profesinė karjera (*Eurofound*, 2017). X kartos gimimo metus pratęsėme iki 1980, kad turėtume tolygesnes imtis.

2. Tyrimo metodika

Empiriniai tyrimai rodo, kad socialinio mobilumo tarp kartų lygiai ir tendencijos skirtingose šalyse skiriasi ne tiek dėl laikmečio, bet dėl jo matavimo pasirinkimo (Torche, 2013). Socialinis mobilumas tyrime matuojamas remiantis profesijų ir jų prestižo komponentu. Profesinis statusas turi svarbių pranašumų kaip socialinio mobilumo matavimo priemonė: rinkti informaciją apie profesijas yra gana lengva, susiduriama su daug mažiau problemų, kalbant apie respondento ar jo tėvų profesijos prisiminimą, stabilumą, atsakymų patikimumą, atsisakymą atsakyti ir pan., lyginant, pavyzdžiui, su pajamų tyrimo metodu. Be to, tiriant mobilumą tarp kartų svarbu, kad informacija apie tėvus, senelius gali būti pranešama retrospektyviai suaugusių vaikų.

Profesinis statusas yra matuojamas remiantis pastaruoju metu labiausiai naudojama ir pakankamai detalioje socialine ir ekonomine klasifikacija (9 kategorijų ESeC), paremta EGP schema su keletu nedidelių pakeitimų. ESeC klasifikacija neprieštarauja realiai Lietuvos socialinės struktūros padėčiai. Be to, svarbu pabrėžti, kad šios klasės prigimtis yra ranginė ir apima aukščiausias profesinio statuso, darbo rinkos statuso ir kontroliuojamų darbuotojų skaičiaus dimensijas.

Taip pat svarbu konkrečiai apibrėžti kai kurias empiriniame tyrime vartojamas sąvokas. Socialinė kilmė (angl. *social origin*) apibrėžiama kaip priklausymas tėvų klasei, t. y. priklausomai nuo abiejų tėvų profesijos. Respondento dabartinė socialinė klasė (angl. *social destination*) taip pat nustatoma pagal profesiją, tačiau įvertinant amžių (tam tikrą profesinę brandą), t. y. 30 ar daugiau metų. Tie respondentai, kurie niekada nedirbo, iš analizės buvo pašalinti.

Atkreiptinas dėmesys, kad respondento ir jo tėvų išsilavinimas matuotas kintamuoju, kuris suskirstytas į tris kategorijas (žemiausias (1–3 kategorijos), vidurinis (4–6), aukščiausias (7–8)), modifikuotas iš ISCED skalės (žr. 2 priedą). Standartiškai Europoje ir Lietuvoje pagal ISCED skalę išsilavinimas skirstomas į 8 kategorijas. Šios skalės paskirtis: „Pagal Tarptautinį standartizuotą švietimo klasifikatorių suskirstyti švietimo programas, kurias baigus suteikiama teisė įgyti

išsilavinimą, į švietimo programų lygmenis“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas, 2013, p. 1). Remiantis šia skale paprasta skirstyti asmenis į grupes pagal išsilavinimą ir juos lyginti tarpusavyje bei matuoti išsilavinimo įtaką profesiniam statusui, todėl tyrime bus naudojamos šiuo klasifikavimu.

2.1. Tyrimo duomenys

Pagrindinis duomenų šaltinis yra Europos vertybių tyrimas (toliau – EVT), atliktas 2008 metais. EVT buvo pasirinktas kaip geriausias turimas duomenų šaltinis šiam tyrimui atlikti dėl keleto priežasčių. Atsižvelgiama į tai, kad EVT turima duomenų apie Lietuvą jis pasižymi aukšta duomenų kokybe bei turi santykinai nemažai teorijoje aptartų socialinio mobilumo veiksnių. EVT duomenų pasirinkimą lėmė ir tai, kad profesijos pagal ISCO jau suklasifikuotos į tarptautiniuose tyrimuose pripažintas ESeC ir EPG skales ir išreikštos kintamaisiais, kuriuos iš karto galima naudoti socialinio mobilumo analizei.

Žinoma, reikia įvertinti, kad 2008 metais Lietuvoje buvo fiksuojamas ekonominis pakilimas, tiesa, nebuvo ilgalaikis, todėl galėjo „iškreipti“ duomenis, reikalingus socialiniam mobilumui, visų pirma mums aktualų profesinį statusą ir pan. Tačiau naujoji EVT banga tyrimo metu nebuvo prieinama. Jai atsiradus, galima ištirti numanomą 2008 metų bangos ekonominio pakilimo poveikį, kuris čia nebuvo vertinamas.

2.2. Tyrimo metodai

Pirminių kiekybinių duomenų analizė naudojant SPSS programinę įrangą pasitelkiama siekiant išanalizuoti bendrąją socialinio mobilumo padėtį Lietuvoje (sudaryti mobilumo ir pasiskirstymo profesinėse grupėse lenteles, apskaičiuoti socialinio mobilumo kryptį lygius), identifikuojant pagrindines tendencijas. Tam naudojami tarptautinės apklausos, t. y. EVT (2008), pirminiai duomenys.

Kaip statistinės analizės metodas naudojama regresinė (tiesinė) analizė, atliekama pasitelkiant SPSS programą. Teorija teigia, kad tokia analizė vertinga, nagrinėjant, ar generuojami mokymosi rezultatai priklauso nuo socialinio statuso, ar asmens išsilavinimas priklauso nuo jo tėvų išsilavinimo, ar profesinis statusas priklauso nuo tėvų profesinio statuso ir kt. (Čekanavičius, Murauskas, 2000). Taigi šia analize tikrinami socialinio mobilumo veiksniai, kurie buvo išskirti teorijoje, identifikuoti EVT tyrime bei „neiškrito“ po tarpinio koreliacijų testo (jei koreliacija labai silpna, t. y. mažesnė už 0,3, veiksnys į tiesinės regresijos modelį neįtraukiamas).

Tam, kad galėtume apžvelgti skirtingų veiksnių įtaką skirtingoms kartoms, buvo sukurti tylosios (1922–1946 m.), kūdikių bumo (1946–1964 m.) ir X kartų (1964–1980 m.) kintamieji. Tada su reikšmingų veiksnių ir naujai sukurtais kartų kintamaisiais buvo atliekamos interakcijos ir bandoma įvertinti veiksnių poveikį skirtumams tarp kartų. Interakcijų tyrimo modelį galime aprašyti taip: spėjame modelyje vaikų profesinis statusas pagal ESeC tiesiškai priklauso nuo kintamųjų laipsnių arba jų sandaugų. Šiuo atveju tariama, kad nagrinėjame modelyje yra kintamųjų sąveika (interakcija). Todėl sukūrėme naujus kintamuosius, kuriems vėliau pritaikysime įprastinę tiesinę regresinę analizę. Bendruoju požiūriu remsimės prielaida, kad, norint patikrinti modelio $Y = C + b1XZ^1$ tinkamumą, pakanka atlikti kintamųjų transformaciją $V = XZ^2$, o paskui nagrinėti

¹ Y – profesinis statusas, C, b1XZ – pasirinkti socialinio mobilumo veiksniai.

² V – kintamasis po veiksnių interakcijos, XZ – pasirinkti socialinio mobilumo veiksniai.

modelį $Y = C + b1V^3$. (Čekanavičius, Murauskas, 2010). Beje, prieš atliekant šias procedūras taip pat nustatytos veiksmų koreliacijos kiekvienoje kartoje, o tai padėjo į regresijos modelį iškart įtraukti tik reikšmingus kintamuosius. Todėl pavyko nustatyti, kad kintamieji iš socialinės ir ekonominės veiksmų grupių regresijos modeliui netinkami. Minėtina, kad interakcijos atliktos tik su tais kintamaisiais, kurie buvo reikšmingi, siekiant suprasti šių veiksmų įtaką konkrečiai kartai. Minėtina, kad regresinis modelis kohortoms buvo išbandytas ir be interakcijų, o tiesiog išfiltruojant tos kartos respondentus pagal gimimo metus ir atliekant modelį bendrąja tvarka, tačiau tokiu atveju rezultatai buvo taip pat panašūs ar net šiek tiek silpnesni reikšmingumo atžvilgiu.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad, siekiant atsakyti į iškilusius klausimus, darbe bus taikoma kiekybinė statistinė duomenų analizė ir statistikos metodai: pirminė kiekybinių duomenų analizė bendrai situacijai apžvelgti, regresinė analizė, regresinė analizė su kintamųjų interakcijomis. Šiais statistiniais metodais bus siekiama sudaryti modelius bei ištirti su socialiniu mobilumu susijusius veiksmus, socialinio mobilumo procesus ir apraiškas tarp kartų, ryšius, jų aktualumą Lietuvoje.

3. Socialinio mobilumo tarp kartų apraiškos Lietuvoje: tyrimo rezultatai

3.1. Respondentų ir jų tėvų populiacijų profesinio statuso skirtumai

Visų pirma apžvelgsime bendrąją socialinio mobilumo situaciją, t. y. tėvų ir vaikų kartų. Atkreiptinas dėmesys, kad lentelėje tėvų klasių pasiskirstymas nereprezentuoja pasiskirstymo profesinėje skalėje koku nors konkrečiu laiku, nes informacija apie tėvus surinkta tyrimo metu, atsakant respondentams. Todėl tokiu būdu užfiksuosime bendrąsias socialinio mobilumo 1922–1980 m. tendencijas.

Visų pirma pateikiame respondentų ir jų tėvų pasiskirstymą profesinio statuso grupėse pagal ESeC skalę.

1 lentelė. Respondentų (vaikų) ir jų tėvų pasiskirstymas profesinėse grupėse pagal ESeC klasifikaciją %

Profesijų grupės pagal ESeC	Tėvų	Respondentų	Skirtumas
	%	%	%
1 Stambūs darbdaviai, aukšto lygio vadovai /specialistai	9,9	14,1	4,2
2 Žemesnio lygio vadovai / specialistai, aukšto lygio prižiūrėtojai	6,8	17,1	10,3
3 Tarpinės profesijos (administratoriai, tarnautojai)	0,7	5,8	5,1
4 Smulkūs darbdaviai ir savarankiškai dirbantys (ne žemės ūkyje)	1,1	4,5	3,4
5 Smulkūs darbdaviai ir savarankiškai dirbantys (žemės ūkyje)	5,8	1,2	-4,6
6 Žemesnio lygmens prižiūrėtojai ir technikai	3,2	2,9	-0,3
7 Žemesnio lygmens pardavimų ir paslaugų atstovai	3,1	9,5	6,4
8 Žemesnio lygmens techninės specialybės	22,0	17,6	-4,4
9 Nekvalifikuoti darbininkai (elementarių profesijų)	47,4	27,3	-20,1
Iš viso	100,0	100,0	

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis EVT 2008

³ Y – profesinis statusas, C, b1 – socialinio mobilumo veiksniai, V – kintamasis po veiksmų interakcijos.

Atkreiptinas dėmesys, kad 1, 2, 3 klasės ženkliai išaugo respondentų kartų, palyginti su tėvais, o štai 8 ir ypač 9 klasės pastebimai sumažėjo. Fiksuojamas ir sumažėjimas tų žmonių, kurių profesinis statusas susijęs su žemės ūkio darbais. Tai rodo, kad minėti modernizacijos, paslaugų sektoriaus plėtros ir struktūrinių pokyčių procesai palietė ir Lietuvos visuomenę.

3.2. Socialinio mobilumo tarp kartų lygio skirtumai

Dėl kiekvienos profesinės pakopos nedidelio skaičiaus respondentų mobilumo kryptims nustatyti buvo nuspręsta mobilumo lentelę modifikuoti į trijų pakopų – aukščiausiąją (A) (1–3 ESeC pozicijos), vidurinę (B) (4–6 ESeC pozicijos) bei žemiausiąją (C) (7–9 ESeC pozicijos)). Tai paskatino padaryti ir *Goldthorpe* empiriniai tyrimai, kuriuose, analizuojant socialinį mobilumą tik tarp trijų socialinių klasių, buvo nustatyta, kad 49 proc. asmenų perėjo į kitą socialinę klasę, palyginti su ta, kurioje gimė (Saunders, 2010, p. 13). Vis dėlto pažymima, kad ESeC klasių suskirstymą į tris pozicijas galima rinktis ir kitoki, pavyzdžiui, žemiausiam statusui paliekant tik 9 poziciją. Tačiau, įvertinus turimą tyrimo imtį, kiekvienai pozicijai užimti reikalingą išsilavinimą, Lietuvos bendrąjį kontekstą, pasirinktas toks būdas. Todėl toliau pateikiamas modelis yra bendrasis, apima respondentų ir jų tėvų kartas, o tai reiškia, kad apibūdina visą imtį, kurią vėliau išskirstysime į atskiras kartas.

2 lentelė. Lietuvos respondentų mobilumo lentelė %

		Vaikų			
Tėvų		A	B	C	
	A	11,4	1,6	4,3	17,3 %
	B	3,9	0,8	5,0	9,7 %
	C	24,2	5,9	43	73,1 %
		39,5 %	8,3 %	52,3 %	100

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis EVT 2008

Modelyje matome, kad 11,4 proc. aukščiausios socialinės klasės asmenų šioje klasėje ir liko, 1,6 proc. nukrito į viduriniąją, o 4,3 proc. į žemiausiąją klasę. Net 43 proc. asmenų iš žemiausiosios klasės liko joje, 5,9 proc. pakilo į vidurinę, o 24,2 proc. į aukščiausiąją socialinę klasę. Žemesnysis kairysis kampas žemiau įstrižainės rodo socialinį mobilumą aukštyn, t. y. $3,9\% + 24,2\% + 5,9\% = 34\%$ atvejų. Aukštesnysis dešinysis kampas aukščiau įstrižainės rodo socialinį mobilumą žemyn, t. y. $1,6\% + 4,3\% + 5\% = 10,9\%$. Paryškinta įstrižainė rodo, kad jokio mobilumo nėra, t. y. $11,4\% + 0,8\% + 43\% = 55,2\%$. Taigi, žvelgdami į bendrąjį modelį, vis dėlto galime sakyti, kad žemiausio profesinio statuso grupės socialinio mobilumo stagnacija didžiausia, nors mobilumas aukštyn pakankamai didelis.

Pagal anksčiau naudotą modelį tėvų ir vaikų (respondentų) kartoms galime apžvelgti socialinio mobilumo situaciją ir atskirų trijų kartų. Taip galime pamatyti, kaip kartų mobilumo rodikliai keitėsi bėgant laikui. Toliau pateiktoje lentelėje matome trijų mūsų išskirtų kartų mobilumo atvejų apibendrinimą.

3 lentelė. Kartų mobilumo atvejų apibendrinimas %

	Mobilumas aukštyn	Mobilumas žemyn	Stagnacija
Tylioji karta	31,2	15,3	53,5
Kūdikių bumo karta	34,2	9,1	56,7
X karta	35,6	9,3	55,1

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis EVT 2008

Čia galime įžvelgti, kad mobilumo aukštyn atvejų su kiekviena karta, nors ir nedaug, bet padaugėjo. Kūdikių bumo kartos mobilumas, žemyn kritęs 6,2 procentinio punkto, palyginti su tyliąja karta, toliau išlieka gana stabilus. Tačiau susirūpinimą gali kelti tai, kad išlieka gana didelė visų kartų mobilumo stagnacija, t. y. daugiau nei pusė respondentų lieka toje pačioje profesinio statuso grupėje, kurioje ir gimė. Apskritai teigiama, kad dėl ekonominės transformacijos socialinis mobilumas aukštyn turėtų būti didesnis nei žemyn (pagal EVT 2008 duomenis tai ir matome Lietuvoje), tačiau mobilumo stagnacija taip pat turėtų nuolatos mažėti (*Eurofound*, 2017). Štai socialinio mobilumo stagnacijos mažėjimo tarp kartų Lietuvoje nematome.

3.3. Regresinis socialinio mobilumo modelis su kintamųjų interakcijomis

Minėta, kad svarbu tirti ne tik socialinio mobilumo veiksnius apskritai, bet ir apžvelgti jų įtaką mūsų tiriamoms kartoms. Todėl nuo bendrojo modelio tėvų ir vaikų (respondentų) kartoms, perėikime prie detalesnio tyrimo tarp kartų.

Toliau 4 lentelėje matome interakcijų modelį kartoms Lietuvoje. Modelyje tikrinome kartų sąveiką su paties respondento išsilavinimu, jo tėvų išsilavinimu ir profesiniu statusu. Lentelėje matome gautus rezultatus.

Reikia pažymėti, kad tėvų išsilavinimo interakcija su karta ir tėvų profesinio statuso interakcija su karta bei kiti regresoriai yra nereikšmingi kintamieji, todėl privalėjome juos šalinti iš modelio, juolab kad jų atsakius determinacijos koeficientas daug nesumažėja. Tai reiškia, kad šiame modelyje lieka tik respondento išsilavinimo reikšmė, kuri paaiškina net 57 proc. profesinio statuso įgijimo 1 kartoje, apie 33 proc. 2 kartoje ir 34 proc. 3 kartoje. Kitaip tariant, tai reiškia, kad išsilavinimo reikšmė socialiniam mobilumui tarp kartų sumažėjo, t. y. žmonės negali tikėtis būtinai pakilti socialinio statuso pozicijose aukštyn savo pastangomis.

4 lentelė. Regresijos socialinio mobilumo modelis kartoms

Kartos	Determinacijos koeficientas	Konstanta B Beta
Tylioji karta	,574	11,433 -2,806 -,757
Kūdikių bumo karta	,327	11,140 -1,245 -,572
X karta	,344	11,695 -,931 -,586

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis EVT 2008

Be to, kuo absoliučiu dydžiu standartizuotasis kartos beta koeficientas didesnis, tuo išsilavinimas (regresorius) modelyje svarbesnis. Vis dėlto turime pripažinti, kad EVT duomenys ir pasirinkti tyrimo metodai neleido nustatyti konkrečiau, kaip kurių veiksmų poveikio, todėl jų įtaka šio tyrimo atžvilgiu yra latentiška.

Kaip matėme, išsilavinimo lygis Lietuvoje nuolat kyla, tačiau tai ne visada užtikrina socialinį mobilumą aukštyn, nes trūksta gerai mokamų darbų. Tai reiškia, kad nepakanka erdvės profesiniam socialiniam mobilumui ir žmonės, turintys santykinai aukštą išsilavinimą, turi dirbti žemesnio išsilavinimo ir kvalifikacijos darbus (*Eurofound, 2017*). Kita vertus, kinta išsilavinimo ir darbo standartai, daugiausia tuo požiūriu, kad žemesnio profesinio statuso darbams reikalaujama gana aukšto išsilavinimo. Šie faktai jau apčiuopiami ir empiriškai, lyginant tėvų ir vaikų įgytą išsilavinimą ir jų profesinį statusą.

Galima pažymėti, kad tėvų kartos (žr. 6 lentelę) buvo kur kas mažiau išsilavinusių asmenų, kurių išsilavinimą galime priskirti prie aukštojo. Asmenų, kurie, turėdami tokį išsilavinimą, dirbo žemos kvalifikacijos darbus, buvo 2,4 proc., o vaikų kartos (žr. 5 lentelę) beveik 4 procentiniais punktais daugiau. Įdomu žvelgti ir į vidurinės išsilavinimo grandies asmenų profesinį statusą. Tėvų kartos tokio išsilavinimo žemiausio profesinio statuso atstovų buvo 17,9 proc., o vaikų kartos net 27,4 proc. Tai suponuoja, kad išsilavinimo standartai yra didesni. Galima teigti ir tai, kad tėvų kartos žemas išsilavinimas buvo standartas ir mažo profesinio prestižo darbams, kuriuos tokiu atveju dirbo 51,8 proc., o toks didelis skaičius kaip tik ir parodo, kad tėvų kartos žemas išsilavinimas buvo vyraujantis. Taip pat verta paminėti, kad abiejų kartų aukšto profesinio statuso pozicijas užėmusių žemo išsilavinimo asmenų buvo apie 1 proc., vidutinio išsilavinimo apie 5–6 proc., todėl ir iš to galime spręsti, kad be atitinkamo išsilavinimo aukšta profesinė pozicija veikiau gali būti tik sėkmės istorija, o ne tendencija.

5 lentelė. *Vaikų kartos profesinis statusas pagal išsilavinimo lygį %*

Vaikų	Žemas išsilavinimas	Vidurinis	Aukštas
Profesinis statusas			
Aukštas	0,9	5,7	30,7
Vidurinis	1,5	3,8	3,4
Žemas	20,3	27,4	6,3

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis EVT 2008

6 lentelė. *Tėvų kartos profesinis statusas pagal išsilavinimo lygį %*

Tėvų	Žemas išsilavinimas	Vidurinis	Aukštas
Profesinis statusas			
Aukštas	1,2	4,6	12,5
Vidurinis	8,4	1,1	0,2
Žemas	51,8	17,9	2,4

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis EVT 2008

7 lentelė. Kartų profesinis statusas pagal išsilavinimo lygį %

Profesinis statusas	Žemas išsilavinimas	Vidurinis	Aukštas
Aukštas			
Tylioji karta	1,4	5,4	23,7
<i>Kūdikių bumo karta</i>	1,2	5,9	29,1
X karta	0,2	5,3	40,1
Vidurinis			
Tylioji karta	0,7	1	2,4
<i>Kūdikių bumo karta</i>	2	3,4	3,9
X karta	1,2	5,8	3,6
Žemas			
Tylioji karta	44,7	17,6	3,1
<i>Kūdikių bumo karta</i>	13,9	34	6,6
X karta	7,9	17,2	8,7

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis EVT 2008

Iš 7 lentelės matome, kad žemas išsilavinimas žemam profesiniam statusui labiausiai pastebima sąlyga buvo 1922–1946 m. kartos. Tačiau akivaizdu, kad aukštą išsilavinimą turinčių žmonių tuo laiku buvo gerokai mažiau nei vėlesnėse kartose, todėl ir regresinėje analizėje pamatėme, kad išsilavinimas buvo reikšmingiausias ir daugiausia profesinio statuso reikšmės paaiškinantis veiksnys būtent tyliosios kartos. Kita vertus, ką patvirtinome ir anksčiau, vis daugėja kiekvienos kartos žmonių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, esančių žemo profesinio statuso pozicijoje.

Taigi, viena iš pagrindinių socialinio mobilumo priežasčių – švietimas, išsilavinimas, jo stoka ir tampa pagrindine kliūtimi kilti socialinės ir ekonominės pozicijos laiptais. Profesinis statusas vis labiau įgyjamas remiantis asmeniniais pasiekimais ir išsilavinimu, nepaisant tėvų socialinės ir ekonominės pozicijos ir kitų veiksnių.

Išvados

Šiame darbe siekėme išanalizuoti socialinio mobilumo tarp kartų apraiškas. Socialinis mobilumas yra kompleksinis reiškinys, jį apibrėžėme kaip judėjimą tarp socialinių pozicijų daugiamatėje socialinėje erdvėje. Šį judėjimą konceptualizavome kaip profesinio statuso padėties kaitą tarp kartų, paremtą Europos socialine ir ekonomine klasifikacija (ESeC). Minėtoji daugiamatė socialinė erdvė, kurioje šis judėjimas vyksta, buvo iliustruota institucinių (švietimo), ekonominių (investicijos į žmogiškąjį kapitalą, pajamos ir kt.) ir socialinių (kultūrinis, socialinis kapitalas ir kt.) veiksnių sąveika. Tėvų ir vaikų kartų profesinio statuso pokyčiai daugiausia susiję su elementariųjų profesijų atstovų sumažėjimu vaikų kartoje, kuris gali būti aiškinamas teorinėje dalyje minėta struktūrinių pokyčių ar paslaugų sektoriaus plėtros įtaka. Be kita ko, tyrimo duomenimis, Lietuvoje socialinio mobilumo mažėjimo nebuvo užfiksuota. Atvirkščiai, socialinis mobilumas aukštn tarp trijų kartų, nors ir nedaug, bet didėja. Tačiau pastebima didelė stagnacija, ypač tarp žemiausio profesinio statuso asmenų. Socialinio mobilumo stagnacija teoriškai turėtų mažėti, vykstant įvairiems struktūriniams pokyčiams – mažėjant žmonių, dirbančių žemės ūkyje, daugėjant jų paslaugų sektoriuje. Svarbu paminėti, kad išsilavinimo veiksnys nustatytas kaip pagrindi-

nis socialinio mobilumo apraiškų instrumentas ir reikšmingiausias veiksnys, jo reikšmė, nors ir mažėja, tačiau išlieka tarp skirtingų kartų. Tai reiškia, kad žmonės gali vis mažiau tikėtis pakilti socialinio statuso pozicijose aukštesnį vien dėl savo geresnio išsilavinimo.

Be kita ko, pagal pritaikytą metodiką nepavyko nustatyti reikšmingesnio ekonominių ir socialinių veiksnių poveikio socialiniam mobilumui, tačiau nagrinėtoje literatūroje šių veiksnių reikšmė buvo pripažinta svarbi. Nors daugelio veiksnių koreliacijos buvo reikšmingos ($p < 0,05$), bet ryšys vis dėlto labai silpnas. Verta pabrėžti, kad socialinės kilmės vaidmens (profesinio tėvų statuso) reikšmė bendrajame regresijos modelyje užfiksuota, tačiau, tiriant detaliau, tarp pasirinktų kartų poveikio neužčiuopta. Tai rodo sumenkusį socialinės kilmės vaidmenį socialiniam mobilumui.

Atsižvelgiant į teorines įžvalgas ir tyrimo rezultatus, būtų svarbu plėsti socialinio mobilumo tyrimų lauką Lietuvoje, aktualinant šio reiškinio svarbą, kompleksiskumą ir praktinių žinių įgyjimo panaudojimą ateities tyrimams ir politikos priemonėms. Tam visų pirma reikėtų iširti socialinį mobilumą pagal profesiją, išsilavinimo ar pajamų skales, naudojantis naujausiais EVT 2017 m. bangos duomenimis, siekiant įvertinti pokyčius ir iširti poveikį po 1975 metų gimusiai asmenų kohortai.

LITERATŪRA

Aldridge, S., 2003. Social Mobility: A Discussion Paper. [interaktyvus] Cabinet Office Performance & Innovation Unit: Great Britain. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books/about/Social_Mobility.html?id=7xkhmgEACAAJ&redir_esc=y [žiūrėta 2017 02 15].

Altzinger, W., et. al., 2015. Education and Social Mobility in Europe: Levelling the Playing Field for Europe's Children and Fuelling its Economy [interaktyvus] Socio-economic Sciences and Humanities Europe moving towards a new path of economic growth and social development – Collaborative project. Prieiga per internetą: http://www.foreurope.eu/fileadmin/documents/pdf/Workingpapers/WWWforEurope_WPS_no080_MS19.pdf [žiūrėta 2016 11 08].

Bozeat, N., et. al., 2010. Social mobility and intra-regional income distribution across EU member [interaktyvus], Birmingham: DG Regional Policy. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/sm_final_report_08072010.pdf [žiūrėta 2016 11 12].

Čekanavičius, V., Murauskas, G., 2000. *Statistika ir jos taikymai*. 1 dalis. Vilnius: TEV.

Česnavičius, A., Dargytė, A., ir kt., 1999. *Socialinis struktūrinimasis ir jo pažinimas*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.

Erikson, R., Goldthorpe, J. H., 2002. Intergenerational inequality: a sociological perspective, *Journal of Economic Perspectives* [interaktyvus], 16(3): 31–44. Prieiga per internetą: JSTOR [žiūrėta 2017 05 01].

Eurofound, 2017. Social mobility in the EU [interaktyvus], Luxembourg: Publications Office of the European Union. Prieiga per internetą: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2017/social-mobility-in-the-eu> [žiūrėta 2017 05 01].

Eurostat, 2016. People at risk of poverty or social exclusion [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion [žiūrėta 2017 02 15].

Galiani, S., 2010. *Social Mobility: What is it and why does it matter?* [interaktyvus] Washington: University in St. Louis. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2225960 [žiūrėta 2016 11 15].

Johansson, A., Causa, O., 2010. Intergenerational social mobility in OECD countries, *OECD journal: Economic studies* [interaktyvus], Vol. 2010/1: 1–46. Prieiga per internetą: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/intergenerational-social-mobility-in-oecd-countries_eco_studies-2010-5km33scz5rjj#.WQWl8mnyjIU#page1 [žiūrėta 2017 02 15].

- LR SADM, 2013. Socialinės įtraukties didinimo 2014–2020 m. veiksmų planas. Prieiga per internetą: <http://www.socialiniszemelapis.lt/index.php?-790104930> [žiūrėta 2017 02 15].
- Murphy, L., 2015. Social capital and innovation: A comparative analysis of regional policies, *Environment and Planning C: Government and Policy* [interaktyvus], 34(6): 1025–1057. Prieiga per internetą: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0263774X15597448> [žiūrėta 2016 10 24].
- Norkus, Z., Morkevičius, V., 2012. Šiuolaikinės Lietuvos klasinė struktūra: neovėberiška analizė, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* [interaktyvus], 31(2): 75–152. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/34/articles/393/public/75-152.pdf> [žiūrėta 2016 10 24].
- Nunn, A., et. al., 2007. Factors influencing social mobility. Technical Report [interaktyvus] West Yorkshire: Her Majesty's Stationery Office. Prieiga per internetą: <http://eprints.hud.ac.uk/6057/1/rrep450.pdf> [žiūrėta 2017 02 15].
- Pfeffer, F., Hällsten, M., 2012. *Mobility Regimes and Parental Wealth: The United States, Germany, and Sweden in Comparison* [interaktyvus] Berlin: The German Socio-Economic Panel Study at DIW. Prieiga per internetą: https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.411432.de/diw_sp0500.pdf [žiūrėta 2016 11 08].
- Saunders, P., 2010. Social mobility myths [interaktyvus], Civitas: Institute for the Study of Civil Society. Prieiga per internetą: <http://www.civitas.org.uk/pdf/SocialMobilityJUNE2010.pdf> [žiūrėta 2017 02 15].
- Smeeding, T., 2013. *On the relationship between income inequality and intergenerational mobility* [interaktyvus] University of Wisconsin–Madison. Prieiga per internetą: <http://gini-research.org/system/uploads/589/original/89.pdf?1385131374> [žiūrėta 2016 10 30].
- Torche, F., 2013. How Do We Characteristically Measure and Analyze Intergenerational Mobility? New York University: Stanford Center on Poverty and Inequality. Prieiga per internetą: http://web.stanford.edu/group/scspi/_media/working_papers/torche_how-do-we-measure.pdf [žiūrėta 2017 05 01].
- Werner, J., 2013. The coherency of social mobility and residential mobility: a comparative analysis of Germany and Lithuania [interaktyvus] Lithuania: Kaunas University of Technology. Prieiga per internetą: http://www.lidata.eu/files/seminarai/2013-10-25/4_Mobility_paper.pdf [žiūrėta 2016 10 21].

PATTERNS OF INTERGENERATIONAL SOCIAL MOBILITY IN LITHUANIA

Tautvydas Vencius
Jekaterina Navickė

Summary

Both scholarly analyses and main political documents have not focused enough on research into social mobility in Lithuania. Such a case is partly understandable, as the issue of ensuring social mobility has never been a prevailing one on the political agenda. Nevertheless, this issue should be substantial to politicians and the academic community, because we belong to a group of countries that are committed to implementing the idea of equal possibilities for all citizens. It is worth mentioning that unlike the objectives to reduce inequality, poverty and exclusion, seeking social mobility is beneficial in terms of different political perspectives. Thus, research into social mobility has great potential for political effect and is important for all welfare states.

This research is one of the first attempts in Lithuanian to review the complexity of the notion of social mobility and the issue it raises. After distinguishing the difference between intragenerational and intergenerational social mobility, the latter will be analyzed. In accordance with factors responsible for intergenerational social mobility, theoretical insights and research conducted in this area as well as the

possible manifestations of intergenerational social mobility will be examined while identifying the most influential factors and how the interaction of those factors vary among different generations. In this case, manifestations of social mobility are interpreted as the process of moving up or down the occupational scale or remaining in a stable position.

Initial statistical analysis for examining general tendencies of social mobility, linear regression analysis and linear regression analysis with interaction variables have been used in this research. The aforementioned methods have shown that economic and social factors responsible for intergenerational social mobility, which have been discussed in the theoretical part, are of little significance in Lithuanian society, although the influence of education (institutional factors) is evident among different generations.

Keywords: intergenerational social mobility, intergenerational factors, Lithuania.

Priedas nr. 1

EVT veiksniai ir pagal juos identifikuota socialinio mobilumo veiksnių grupė

Kintamasis EVT 2008	Veiksnių grupė
Subjektyvus sveikatos vertinimas	Socialiniai
Pastenkinimas savo dirbamu darbu	Socialiniai
Pasitenkinimas gyvenimu	Socialiniai
Tėvų skyrybų patyrimas	Socialiniai
Profesinis statusas	Instituciniai
Išsilavinimas	Instituciniai
Tėvų profesinis statusas	Instituciniai
Tėvų išsilavinimas	Instituciniai
Ar tėvai ką nors prižiūrėjo (supervise)?	Instituciniai
Mėnesio pajamos	Ekonominiai
Tėvų problemos „suduriant galą su galu“	Ekonominiai
Ar gyveno su tėvais, kai buvo 14 m.?	Socialiniai

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis EVT 2008 klausimynu